

ȘTEFAN BORBÉLY

*Homo brucans
și alte eseuri*

Colecția: Biblioteca Contemporanul
Coperta: Florin Afloarei

Lector: Constantina Raveca Buleu
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu

Editura Contemporanul
OP-22, CP-113, Sector 1, București,
Cod 014780, România
Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618
E-mail: office@contemporanul.ro
www.contemporanul.ro

Anul apariției: 2012
Ediție Digitală PDF

ISBN 978-606-8260-07-5

Copyright © 2012 Contemporanul

ȘTEFAN BORBÉLY (n. 31 oct. 1953, în Făgăraș) este profesor universitar la Facultatea de Litere din Cluj-Napoca , în cadrul Catedrei de literatură universală și comparată. Doctorat în literatură comparată (1999). Echinoxist ca formație, a debutat editorial în 1995, cu volumul de eseuri *Grădina magistrului Thomas*. A mai publicat: *Xenograme* (1997), *Visul lupului de stepă* (1999), *De la Herakles la Eulenspiegel. Eroicul* (2001), *Opoziții constructive* (2002), *Matei Călinescu. Monografie* (2003), *Cercul de grație* (2003), *Proza fantastică a lui Mircea Eliade. Complexul gnostic* (2003), *Mitologie generală I.* (2004), *Despre Thomas Mann și alte eseuri* (2005), *O carte pe săptămână* (2007), *Pornind de la Nietzsche* (2010). A coordonat volumul colectiv *Experiența externă* (1999) și a realizat câteva traduceri. Este membru al Uniunii Scriitorilor. Face parte din colectivul de coordonare al revistei *Observator cultural*. A colaborat la numeroase volume colective, printre care: *Dicționarul Scriitorilor Români* (DSR, I-IV), *Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români* (DESR), *Dicționar Analitic de Opere Literare Românești* (I-IV), *World Novel Compendium*, I-II (Facts on File, New York , 2008). Bursier multiplu al Colegiului Noua Europă din București, a beneficiat de stagii de pregătire în Marea Britanie (Oxford, 1999), Statele Unite și India: bursier Fulbright în 1992, la Indiana University, Bloomington; *visiting fellow* la New York, Columbia University, respectiv la Institute for Psychohistory (1997, 1999, 2000), la University of North Carolina, Chapel Hill (2001) și la Jawaharlal Nehru University din New Delhi (Institute of Advanced Study, 2009). Publică frecvent în *Apostrof*, *Euphorion*, *Vatra* și *Contemporanul*.

ÎN LOC DE PREFAȚĂ:

13

Superstiția presupune, cred, o temporalitate secvențială aparte, bazată pe logica discontinuității calitative. Ieși pe stradă bine dispus și stenic, conștient de lucrurile pe care le ai de rezolvat (pentru care te pregătiseși din vreme): îți trece prin față o pisică foarte neagră și te retragi speriat, pe cale de a renunța la programul bine planificat al întregii zile; clipa a distrus durata, hazardul a subminat ordinea, bulversând-o cu o nesiguranță pe care nu o avusese înainte. Ca reflex general, de conservare, oamenii caută durata, ordinea bine rostuită, certitudinea planurilor bine gândite și premeditate, motiv pentru care sunt de părere că superstiția nu e *trăită* ca atare – adică transformată în fior existențial – decât de firile cu propensiuni artistice, indiferent de modul particular în care s-ar manifesta ele. Voința puternică nu e compatibilă cu superstiția; apatia contemplativă, dimpotrivă: da. Superstiția ține de metafizica minoră, de esență artistică a existenței, motiv pentru care a trăi mici sau mari superstiții echivalează cu voluptatea de a te abandona vieții, lăsând-o să-ți *aleagă ea* momentele de intensitate estetică majoră, să *te selecteze*. Superstiția nu ți-o alegi tu însuși, ci ești ales de ea: acesta e, de altfel, și motivul pentru care multor oameni ea le repugnă, ca un soi de micromagie fatidică, descumpănitoare.

Expresia cea mai clară a artisticității este dată de faptul că toate epocile de cultură crepusculară, alexandrine au fost superstițioase; romanii, în epoca imperială târzie, s-au întrecut în folosirea de amulete, ceea ce indică și faptul că superstiția are drept adjuvant un *gadget*, sau mai multe, care s-o orneze. Laba de iepure sau de nevăstuică, banala potcoavă sau imitația de mămăruță ținută-n portmoneu fac parte din seria acestor adjuvante cu caracter apotropaic: dar tot aici intră și trifoiul cu patru frunze, „lucrul vechi” purtat la nunți de către mirese sau cuiul de pantof ascuns în buzunar de către un cunoscut campion olimpic. Epoca *hippy* s-a întrecut pe sine în folosirea de amulete; Renașterea ocultă sau alchimia le-au folosit și ele. Toate, fără excepție, au fost epoci superstițioase, fiindcă implicau o anumită artisticitate ezoterică; nu întâmplător, dușmanul cultural cel mai redutabil al superstițiilor nu a fost rațiunea, ci creștinismul, care continuă să condamne „semnele și practicile păgâne” din perspectiva continuității existențiale pe care o presupunea credința.

Personal, am intrat în grațiile superstițiilor benefice încă din fragedă pruncie. Numele meu – indiferent cum este el scris, în ungurește sau în românește – are 13 litere. M-am născut pe Strada Oltului, la nr. 13, de unde părinții mei s-au mutat – după o foarte scurtă perioadă de interimat – în strada Eminescu Bl. 1 sc. 2 ap. 10: însumând, cele trei cifre dau 13. Mistica lui 13 trebuie înțeleasă flexibil, și prin reflectarea sa în oglindă: am venit pe lume în data de 31, CNP-ul meu se termină ascensional, cu cifrele 6 și 7 (însurate, dau tot 13), numărul meu de buletin și celelalte acte conțin, invariabil, combinația. Când Blanca, fiica mea, s-a născut, „certificatul născutului viu” purta numărul 706; am fost al 13-lea pe lista de admitere în clasa a IX-a (se dădea un examen la sânge pe atunci, mamele de la țară veneau condescendente la mine, spunând că nu am cum să intru cu un asemenea număr de ordine), pașaportul meu conținea, la prima emisie, combinația fericită. Cel mai simpatic lucru mi s-a întâmplat la admiterea în facultate: necunoscătorii în ale Clujului, părinții mei găsiseră cu totul întâmplător niște rude prin alianță, care m-au adăpostit pe timpul examenului într-o cameră frumoasă de pe stra-

da Făgărașului nr. 13; în sala unde am dat examen, am fost trimis pe locul nr. 13, ceea ce nu mai avea cum să mă surprindă. Bizar a fost ceea ce mi s-a întâmplat în faza finalizării lucrării de doctorat: după calculele mele, trebuia să termin teza în 11 septembrie, dar mi s-a stricat subit imprimanta (care funcționase impecabil până atunci) și am isprăvit-o în data de 13 (ziua de naștere, de altfel, a lui Augustin Pop, foarte bun prieten).

M-am tot jucat, ani de-a rândul, cu destinul, încercând să combin semnul Scorpionului – în zodia căruia m-am născut – cu cifra 13. Am reușit de câteva ori, dar nu vă spun acum unde și când, documentele fiind publice și accesibile tuturor; esența e că Laura Poantă, care mi-a lucrat coperta la *Grădina magistrului Thomas* (volum de debut publicat la 13 ani de la prima sa versiune editorială, interzisă), a conspirat puțin spre voluptuoasa mea surpriză, strecurând un mic indiciu în textura grafică a desenului. Alte mici „chei” sunt diseminate pe ici, pe colo, așteptând exegeza să le descopere. Mi-am numărat volumele de până acum, nu din vanitate, ci din dorința de a nu scăpa un moment important, fiindcă mi-am zis că al 13-lea va purta neapărat titlul *13 eseuri pe teme bizare*, deși Mircea Petean, bunul meu editor, m-a avertizat că s-ar putea să nu aibă „relevanță comercială”. După ce a pus scarabeul pe coperta lui Oleg Garaz – i-am replicat –, s-ar putea ca lumea să nu mai fie, totuși, atât de sensibilă...

...Deși, din proprie experiență știu că – este. În Statele Unite, blocul în care locuiam nu avea etajul 13: locatarii se cazaseră la etajul 12Bis. Povestea cu Apollo 13 vă e, desigur, cunoscută: dacă s-ar fi sărit peste acest număr, probabil că excursia n-ar fi fost atât de aventuroasă. Dar am și povești autohtone, din imediata mea proximitate: mărturisesc, în prefața la *Visul lupului de stepă*, preferința mea pentru lucruri și teme bizare, pe care o reiterasem inocent într-o convorbire anodină, purtată cu câțiva părinți la școala unde învață fiica mea. La câteva zile, mi s-a spus că unul dintre interlocutori – medic foarte cunoscut, de altfel, și foarte grijuliu cu sănătatea psihică a progeniturii sale – a întreprins o mică anchetă socială, să vadă ce influențe „bizare” pot avea asupra fiicei sale, cu care Blanca este prie-

tenă. Nu știu la ce concluzii concrete a ajuns, fiindcă a rămas suspendat de atunci într-o amabilitate circumspectă. Pe care – n-am cum să-mi reprim această supoziție – ați putea-o încerca și Dumneavoastră frisonant la citirea textului de față. Am ezitat, de aceea, la fixarea titlului, care ar putea fi de rău augur. În cele din urmă, mi-am zis să las 13 (deși ocazia de a-l tehnoredacta pe pagina 13 nu mi-a ieșit, din motive independente de voința mea): cifra funcționează preventiv și selectiv, rămâne la latitudinea Dvs dacă citiți sau nu cartea. Oricum, 13 mulțumiri dac-o faceți...

De ce *Homo brucans*? Dintr-o inspirație de ultim moment, aș putea spune. Timp de aproape doi ani, am susținut în *Vatra* o rubrică de eseuri intitulată *Bumerangul și clepsidra*, din care doream să fac titlul viitorului meu volum de eseuri. Cum am ajuns la el?: printr-o calchiere liberă – poate prea liberă... – la *Kant și ornitorincul*, al lui Umberto Eco: mi-am zis că dacă un asemenea titlu figurează pe coperta unei cărți serioase, ar putea merge și *Bumerangul și clepsidra*, măcar din cauză că volumul ar urma să unească un dor exotic de călătorie, de a explora cultural țări și continente îndepărtate – cum ar fi Australia bumerangului – și precizia matematică a ceasornicului occidental (o altă aspirație, vecină cu fascinația mea pentru meșteșugari și ateliere). Întocmind însă volumul de față, mi-am dat seama că preocupările mele din ultima vreme au fost covârșite de interese interdisciplinare cu deschidere preponderent politică, deși n-au dispărut preocupările legate de literatura română, de mitologie sau de religie, de psihoistorie – care constituie, în viața mea, tot atâtea șantiere deschise, menite să mă umple – trebuie să recunoșc acest lucru – de teama că nu le voi închide niciodată. În consecință, bunul cititor este rugat să lectureze majoritatea paginilor acestui volum ca pe niște indicii nesigure ale unor proiecte în derulare: eseul despre Pavel și cel despre *Diavolul în Vechiul Testament* țin de corpul unor hermeneutici biblice specifice, cel despre cenușă de economia unui volum dedicat *Calendarelor mitologiei*, pe care sper să-l pot termina în scurt timp, alte eseuri fiind fragmente dintr-un proiectat volum dedicat *Originilor intelectuale ale contra-*

culturii anilor '60 sau dintr-unul, monografic, consacrat lui Lloyd deMause și psihoistoriei.

De ce precizez toate acestea? Din – aș putea spune – destructurarea unor superstiții, dacă tot vorbim de cifra 13 și de extensiile sale existențiale. Mi-am propus, sistematic, să nu vorbesc niciodată de proiectele pe care le am în derulare, pe simplul motiv că munca intelectuală este un pariu cu un Timp care este întotdeauna mai puternic decât tine. Călcând acum această interdicție autoasumată, nu fac decât să mă acuz pe mine însumi că n-am fost suficient de puternic să mă detașez de Timpul care ne determină și să lucrez departe de influența sa corozivă. *Homo brucans* devine, așadar, expresia indirectă a unui ascetism personal avortat: indiciul unei descumpăniri și mai puțin cheia definitivă a unor soluții.

AUTORUL